

Takáts Gyula

## GYERGYAI ALBERTRŐL

### Halálának tizedik évfordulóján

Gyergyai Albert egyéniségében engem derűs és gazdag szerénysége és a sohasem titkolt, mindig, minden írásában jelen levő, lírától fénylő tudása és stílusa ragadott meg. A magyar esszének az a mestere volt, akit nemcsak azért olvastam, hogy közelebb juszak Valéry, Martin du Gard, Mauriac, Camus vagy Aragon tárgyi és szellemi világának megismeréséhez, de ezen túl a Gyergyai-stílus összetett szépsége és a zsenik között sem elvesző egyénisége miatt.

Olyan ritka irodalmi jelenség, akinek stílusában úgy gyönyörködhet az olvasója, hogy nemcsak a magyar szókincs gazdagságát, a mondatszerkesztés virtuóz biztonságát és szépségét, de a tárgyalt témát körüljáró és megvilágító írói erőnyeket és adatgazdagságot is megcsodálhatja... Nagylélegzetű esszéin túl így vagyunk azokkal a kisebb, keményen összefogott dolgozataival is, amelyeket az irodalmi mércéjének tartott *Nyugat* íróiról rajzolt. Így a nagyon tisztelt Ambrus Zoltánról, Babitsról, Kosztolányiról vagy Schöpflin Aladárról írt. Irodalmi arcképeit Kassákról, Rousseau-ról, Gide-ről, Supervielle-ről vagy Cocteau-ról mindenkor a teljesség- és érdekességkereső kíváncsiságának örömeivel olvashatjuk. De túl ezen, úgy is mondhatom, már-már a varázslás, a beleéltető kápráztatás lenyűgöző kielégülésével is. Nincs nála szebben érkező esszéírónk. Babits szerint is „*Lírai gyöngédségű stílusza*”. És kevés van, aki tárgyat jobban ismeri, és lelkiismeretesebben, elmélyültebben fejtegeti... Még kevesebb, aki a már előbb említett költői lelemény erejével jobban megáldott volna.

Gyergyai Alberttel én először és többször is az 1935–40-es években találkoztam, a Duna-korzó egyik kávéházának teraszán, amikor még Babits, Schöpflin és Illyés, Szerb Antal és Halász Gábor, Vas István, Radnóti, Jankovich és Jékely együtt üldögéltek a *Nyugat* asztaltársaságának körében. Somogyból ugrottam fel egy-egy ilyen találkozóra. Gyergyai az ő barátokozó, szerény bizalmával vett maga mellé mint fődíjét. Ki nem fogyott a kérdésekből és emlékidézésekből. Kaposvár, Nagybjom idézése Illyés somogy-tolnai közbeszólásaival a társalgásunknak olykor külön vidéki színt adott. Azt a lírai, meghitt hangulatot és a szülőföld szeretetének azt a nemes hangulatát, amelynek szépségeit és vallomását Gyergyai Albert majd negyven évvel később, az 1972-ben megjelent ANYÁM MEG A FALUM könyvében rögzítette.

Ezt a könyvét halálának tizedik évfordulója alkalmából azért is idézem, itt, Kaposváron, mert ez a prousti stílusú, alaposságú és horizontú literátor sohasem fedkezett meg szülőföldjéről. Az elérzékenyedés, mikor Somogyról szólt vagy kérdezett, még fényesebbé tette sorait és visszaemlékező szavait is. Gyergyai lírai alkataról ez az általa „*mindenképpen falusi könyvnek*” minősített írása a legőszintébb. A leghitelesebb vallomás egyéniségének kialakulásáról. Úgy is mondhatnám, irodalomtörténeti dokumentum. Bátran mondhatom egyetlen szóval, hogy a somogyi mód értelmezett anyaföld szólításának tett eleget. A szülő édesanya és Nagybjom

és Somogy idézésével vall emlékeiről, sarjadó terveiről és ébredő reményeiről, az ifjúság könyveiről és költő bátyjának az ő szellemét és sorsát igazító szeretetéről. Itt írja le azt a néhány meghatározó sort, amelyet megvalósítva láthatunk életének és műveinek súlyában. Azokat a sorokat, ahol így vall a költőről és a költészetről a kaposi főgimnázium tanulója: „A század elején, könyvszülő gimnazista éveimben ezt a pályát tartottam a világ legszebb, legméltóbb, egyedül érdemes hivatásának.” Életével hű maradt ehhez az élet- és irodalmi mércéhez. Ezekhez mérte írásait és céljait.

Nem véletlen az sem, hogy szemérmesen őrzött verseinek és műfordításainak gyűjteményével, az 1974-ben megjelent *ŐSZ ÉS TÉL KÖZÖTT* című könyvével tette teljessé életművét és azt a bajomi névsort is, amelybe én Gyergyai nevé is beiktatva, az 1971-ben megjelent *EGY KERTRE EMLÉKEZVE* című könyvemben szülőfaluját „a bajomi Helikon”-nak neveztem el.

Gyergyai Albert ezeket a soraimat az *ANYÁM MEG A FALUM*-ban tartózkodóan így idézi, Nagybjomról emlékezve: „Takáts Gyula, az egész megye első, Somogyból származó és Somogyban meggyökerezett poétája, lelkes költői túlzással egész „Helikont”-vel látni a falunkbéli költők és lírátorok társaságában: el is hinném örömet, de a feledékeny falu éppúgy nem emlékszik erre, mint a lényekre támaszkodó rideg irodalomtörténet, bár egyszer talán kiderül, hogy a költőnek van igaza.”

Idézte őt, most itt, halálának tizedik évfordulóján az ő „öröme” s igazam bizonyítására közölnöm kell azokat az immár előkerült irodalmi forrásokat, melyeket épp a bajomi születésű dr. Mózsai Ernő talált meg, leköszölve Sárközy bajomi bibliotékakatalógusát. Bizony Festetics Keszthelyi Helikonját is megelőzve a *Bajomi Helikon* tagjai: Csokonai, Pálóczi Horvát és Sárközy együtt olvasták, forgatták Descartes, Newton, Diderot, Voltaire, La Fayette, Herder és Bardeley könyveit. Meghitt és különös irodalmi kör létezett Gyergyai Albert szülőfalujában. Mi pedig az immár tíz éve a bajomi temetőben pihenő Gyergyai névvel egészítjük ki ezt a lírátornévsort, ez így még európaibb gazdagsággal és lényeggel díszíti Bajomot.

Helyette most én írom le ezt, mert az ő szerénysége még a tudásánál és írói erényeinél is nagyobb volt. Annál, amelyik *ŐSZ ÉS TÉL KÖZÖTT* című verskötetében a *FALUSI TEMETŐ* prózaversét diktálta, és a *VÉN ORPHEUS* lantján ezeket a megrendítő sorokat pendítette meg: „Minden világos és minden titok, minden valóság és minden jelkép.”

(Elhangzott a kaposvári Gyergyai Albert Gimnázium és Kollégium emlékülésén.)